

Bajomi Iván – Székely Erika

Diákok részvétele a központi szintű oktatásügyi érdekegyeztetésben

Előadásunkban a központi szintű oktatásügyi konzultációs testületek működésével kapcsolatos kutatásunk tapasztalatait¹ szeretnénk megosztani Önökkel, különös hangsúlyt helyezve arra a kérdésre, hogy a diákszervezetek képviselői miként vesznek részt a konzultációs folyamatokban.

Az oktatásügyi terén az első érdemleges tevékenységet kifejtő központi szintű konzultatív testületek a taxisblokad után jöttek létre, azt követően hogy a kormány az őszi válságszituáció tanulságait figyelembe véve több szférában is kezdeményezte olyan fórumok megalakítását, melyek elősegítik „a társadalmi párbeszédet”, az érdekegyeztetést. Először csak egy háromoldalú (tripartit) testület alakult meg Oktatásügyi Érdekegyeztető Fórum néven, melynek munkájában a kormányzat, a munkáltatók, azaz az iskolafenntartó önkormányzatok és a munkavállalók képviselői, vagyis a pedagógus-szakszervezetek vehettek részt. A későbbiekben, az új oktatási törvény második tervezetével kapcsolatos heves vita eredményeként újabb partnerek, „oldalak” is bekapcsolódtak a vitákba. A Közoktatási Törvény 1993-as elfogadásával többoldalúvá azaz multipartit jellegűvé váltak az érdekegyeztetés keretei. Egyfelől létrejött az Országos Közoktatáspolitikai Tanács, amely a fent említett oldalak mellett a pedagógiai szakmai szervezetek, a diákok, a szülők, a nem önkormányzati iskolafenntartók képviselőit foglalja magában,² másfelől a miniszter tanácsadó testületeként megalakult az Országos Köznevelési Tanács, amelyben főként a tanárképző intézményeket, illetve a pedagógiai kutatóműhelyeket képviselni hivatott személyek kaptak helyet. Ez utóbbi testületnek speciális bizottságai is vannak, melyek többek között a tankönyvkiadás, az iskolai testnevelés kérdéseivel foglalkoznak.

A bizottságok működése jelentős mértékben intézményesült, a testületekbe beválasztott tagok az üléseken való részvételükért illetményben részesülnek, külön minisztériumi titkárság intézi a testületek működésével kapcsolatos szervezőmunkát. Látszólag itt van a Kánaán, hiszen a központi szintű konzultatív testületek révén számos fontos oktatásügyi érdekesopornak lehetősége nyílik az oktatásügyi döntések előzetes véleményezésére, a kormányzati munkával kapcsolatos nyilvános állásfoglalások megtételére.

¹ Előadásunkban annak a még be nem fejezett kutatásnak az eredményeit szeretnénk bemutatni, amelynek keretében az oktatásügyi érdekegyeztetés országos és helyi szintű intézményeinek működését elemezzük. Munkánk során a dokumentumgyűjtés, az interjúkészítés és a résztvevő megfigyelés eszközeit alkalmazzuk. Vizsgálódásaink szorosan kapcsolódnak azokhoz a korábbi kutatásainkhoz, melyek keretében az oktatásügyi érdekszervezetek működését illetve egyes speciális politikai kommunikációs folyamatok, mindenképp az oktatási törvények elfogadását megelőző konzultációs folyamatok funkcióit elemeztük. Az OTKA által finanszírozott kutatást Nagy Mária, az Országos Közoktatási Intézet munkatársa és Bajomi Iván (ELTE Szociológiai Intézet) koordinálja.

² 1996 óta a nemzetiségek képviselői is részt vehetnek a tanács munkájában.

A központi szintű konzultatív testületek létrejötte ugyanakkor nem jelent garanciát arra, hogy a jövőben nem fognak háttérbe szorulni különféle oktatással kapcsolatos érdekek, törekvések.

Mindenekelőtt látnunk kell, hogy a fent említett testületek jogosítványai igen szűkösek. Bár kezdetben egyesek megfogalmaztak olyan elképzeléseket, hogy egyfajta öngazgatásos modell jegyében a multipartit érdekegyeztetés keretében kellene kialakítani azt a széles konszenzust élvező oktatáspolitikai irányvonalat, melyet aztán a minisztériumi apparátus hajthatna végre, de e törekvésekből végül semmi sem valósult meg, egyebek között azért, mert ez a modell ellentétes a felelős kormány elvén alapuló érvényes közjogi modellel.

Mai formájában az Országos Közoktatáspolitikai Tanács egyébként sem alkalmas arra, hogy önálló oktatáspolitikai koncepciót alakítson ki. Stratégiaalakító szerepet többek között azért sem játszhat ez a testület, mert csak alkalmilag, egy-egy tervezet megvitatására hívják össze tagjait. Az esetek túlnyomó többségében az OKTP ülésen különféle minisztériumi előterjesztések szerepelnek a napirenden (pl. valamilyen jogszabálytervezet, fejlesztési koncepciói, stb.), arra csak kivételesen van példa, hogy valamelyik nem minisztériumi oldal kezdeményezze egy téma megvitatását. Színvonalasabb oktatáspolitikai koncepció kialakítására azért sincs mód e testület keretén belül, mert nincsenek meg a folyamatos működés anyagi feltételei, s arra sincs lehetőség, hogy a Tanács megbízást adjon külső szakértőknek helyzetelemzések, programok elkészítéséhez. (Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a tanácsban olyan „oldalképviselők” is részt vesznek, akik ellenzik a folyamatos működést). Sajátos mozgalmi logikát képviselve azt szokták hangoztatni, hogy egy újfajta szerveződésmód bevezetése után egyes személyek (pl. egy állandó bizottság tagjai) könnyen monopolizálhatnák az információkat.

Mint láthattuk, kicsi az esélye annak, hogy az OKPT keretein belül valamiféle széles konszenzust élvező oktatáspolitikai koncepció alakuljon ki. Annak pedig még kisebb az esélye, hogy a tudományos szempontok is megjelenjenek e testület működése során, hiszen az Országos Közoktatáspolitikai Tanács és az Országos Köznevelési Tanács 1993-as megalakulása óta egymástól elkülönített formában érintkeznek a minisztériummal az érdekképviseleti jellegű szerveződések, illetve azok személyek, akik a tudományosságot, a szakmai háttérintézményekben felhalmozódó tudást hivatottak képviselni. Ugyanakkor volt olyan időszak, amikor a két szféra között nem voltak merev határvonalak, hogy az OKPT-nek voltak olyan a szakmai szervezetek által delegált (egyébként a pedagógiai kutatás illetve fejlesztés terén vezető szerepet játszó) tagjai, akik egyben az Országos Köznevelési Tanácsnak is tagjai voltak.

A konzultatív testületek fentiekben csak igen vázlatosan ismertetett szervezeti jellemzői annak kedveznek, hogy az oktatási tárca politikáját továbbra is minisztérium élén álló vezetők, a minisztériumi apparátusban dolgozók, illetve a döntés-előkészítésbe bevont szakértők határozzák meg. S minthogy a konzultatív testületek véleménye nem kötelező a minisztériumra nézve,³ elvben nincs akadálya annak, hogy továbbjeljenek a hagyományos adminisztratív irányításmód egyes elemei, illetve hogy a modernizációs összeesküvések logikája szerint változzanak a dolgok az oktatásügy terén.

Ugyanakkor hiba lenne teljesen jelentéktelennek minősíteni az 1993-ban létrejött konzultatív testületeket, az ilyen vélemények cáfolataként nagy számban lehetne

idézni azokat az oldalképviselőktől származó megnyilatkozásokat, melyek szerint a konzultációs folyamatok során megfogalmazott javaslatok egynémelyike beépült a döntésekbe. Az is nyilvánvaló, hogy a minisztérium és a különböző oldalak számára azért is hasznos a konzultatív testületek léte, mert megkönnyíti tájékozódást, a másik fél által tervezett lépések korai megismerését. S persze komoly legitimációs szerepet is betöltenek a szóban forgó testületek. A minisztériumi vezetés által kidolgozott tervek elfogadtatása szempontjából például nem közömbös, hogy a parlamenti és egyéb vitákban hivatkozni lehet-e arra, hogy az OKPT illetve az OKT megvitatta és elfogadta az adott dokumentumot.

Rátérve a diákoldal működésére, az idevonatkozó információk áttekintése alapján elmondható, hogy a képviselők munkájának középpontjában a diákjogok kérdése áll. Némi túlzással azt is mondhatnánk, hogy napjaikban már szinte kizárólagos jelentőségűvé vált ez a téma. Olyannyira így van ez, hogy a diákoldal olyan fontos, a diákokat közletről érintő kérdésekben sem alakít ki saját álláspontot, mint például az iskolaszervezet átalakítása. (Aligha kell részletezni, hogy az új generációk különböző csoportjainak életesélyeit nagymértékben meghatározza, hogy milyen életkorban válnak el a továbbtanulási utak, hogy miképpen alakul a középiskolák befogadóképessége, és milyen felvételi eljárások keretében zajlanak a szelekciós folyamatok, stb.).

A diákjogok ügye egyébként fokozatosan vált egyre hangsúlyosabbá. Az OKPT-ben való részvételük korai időszakában a diákok képviselői más témákhoz is hozzászóltak, néhány fontos kérdés ügyében szakértői segítséget is kértek. 1995-96-ra viszont, más oldalakhoz hasonlóan a diákoldal arculata is „kikristályosodott”. Az egyes témák iránti érdeklődés tekintetében ma már oly nagyok a különbségek, hogy akár azt is hihetné az ember, hogy valamiféle hallgatólagos megállapodás született az oldalak között arról, hogy ki milyen témákhoz szól hozzá. Ezt a fajta szakosodást a megkérdezettek a kompetenciák kérdésével hozzák összefüggésbe: állításuk szerint, nem szívesen nyilvánítanak véleményt olyan kérdésekről, amelyek tekintetében nem érzik kompetensnek magukat. Hiszen, mint mondják, csak azokat az ügyeket tudják jól képviselni, amelyek terén már komoly felkészültségre, hozzáértésre tettek szert. Ugyanakkor úgy gondolják, hogy ha a diákjogok mellett egyéb, kevés sikerrel kecsegtető témákkal is intenzíven foglalkoznának, ez csak elaprózná az energiájukat, és megkérdőjelezné hitelességüket. A diákjogok témakörében a diákoldal jelenlegi képviselői szakembernek számítanak, kompetenciájukat a többi oldal is elismeri, véleményüket tiszteletben tartják. Ezek a képviselők egyébként tulajdonképpen már nem is valódi diákok, hanem olyan, már nem középiskolás korú fiatalok, akik a diákok érdekében, illetve nevében lépnek fel. A pedagógusok és a diákok közötti hagyományos hierarchikus viszonyt, melyben a fiatalabbat szükségszerűen gyengébbnek, tudatlanabbnak és ezért gyámolításra szo-

¹ *Itt érdemes megemlíteni, hogy egyes, az OKPT munkájában érdekelt személyek nagy jelentőséget tulajdonítanak annak a kérdésnek, hogy a szóban forgó testület nem nevezhető érdekegyeztető fórumnak, hanem csupán konzultatív testületnek. Ha az OKPT tényleges jogi irányítást tartjuk mérvadónak, valóban igazuk van az ezen álláspontot képviselőknél. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy az effajta, a jogosítványok mértékét alapul vevő néohaaszndalat könnyen elfeledtetheti azt a fontos körülményt, hogy az OKPT genezisét tekintve és működésmódját illetően is szoros szálakkal kapcsolódik az Érdekegyeztető Tanács működéséhez.*

rulónak tekintik, a diákoldalnak sikerült ellensúlyoznia azáltal, hogy olyan pótlólagos szellemi erőforrásokra tettek szert, amelyek biztosítják sajátos kompetenciájuk elismerését. A gyermek- és diákjogok terén megszerzett tudásuk a téma szinte egyedüli szakembereivé emelte őket. Felkészültségükről már többféle formában is bizonyosságot adtak: diákok és tanárok számára Budapesten és vidéken is tájékoztatókat, tréningeket szerveztek a diákok jogairól, erről szóló füzeteket, könyvet jelentettek meg (Diákjogi Charta), valamint létrehoztak egy, a témával foglalkozó irodát (Állampolgári Tanulmányok Központja). A OKPT-n belül az ENSZ gyermek- és diákjogokról szóló egyezmény érvényesítését, törvénybeiktatását tűzte ki célul a diákoldal. Ezen túlmenően fontosnak tartják az olyan kérdések megvitatásában való részvételüket is, amelyek közvetlen módon befolyásolhatják a diákjogok érvényesülését. Így például a költségvetési tárgyalásokhoz kapcsolódóan felléptek a diákönkormányzatok működési feltételeinek biztosítása, illetve a diákok sportolási lehetőségeinek bővítése érdekében. Munkájuk eredményeképpen az 1996-os törvénymódosítás során egy sor olyan cikkely került be a törvénybe, amely a korábbiaknál szélesebb jogokat biztosít a diákok számára.

A diákok képviselőinek az egyéb témák iránt tanúsított „közömbössége” talán azazal is magyarázható, hogy a képviselők és a képviseltek között nem alakult ki megfelelő kapcsolat, és így a diákság jelentős csoportjainak problémái, illetve véleményei nem jutnak el az őket képviselőkhöz.

A diákoldal elvileg minden országos diák-, gyermek- és ifjúsági szervezetet képviselni hivatott, illetve az 1996-os törvénymódosítás következtében csak azokat, amelyek bejelentkeztek a OKPT Titkárságán. (Itt érdemes megemlíteni, hogy a diákoldal semlegességét biztosítandó megállapodás született a diákszervezetek között, hogy a politikailag elkötelezett szervezetek nem jelölnek képviselőt a választásokon, és nem is vesznek részt a diákoldal munkájában, de a többi szervezethez hasonlóan ők is megkapják azokat a dokumentumokat, amelyeket a diákoldal képviselői szoktak eljuttatni a diákszervezetekhez véleményeztetésre.) Egyébként minden regisztrált szervezet (kb.150) félévente részletes beszámolót kap az OKPT diákoldalának munkájáról, és a küldemény egyben tartalmazza azon dokumentumok listáját is, amelyeket kérésre bárki megkaphat postai úton. Amennyiben ez technikailag lehetséges, a diákoldal képviselői az ülések előtt megküldik az anyagokat véleményezésre, amire írásban, vagy az egyeztető ülésen szóban is reagálhatnak az erre igényt tartók. A OKPT eddigi munkája során ezzel a véleményezési lehetőséggel 6-7 szervezet élt rendszeresen, a szóbeli az egyeztetéseken 8-10 szervezet képviselője szokott megjelenni.

Mindezek alapján joggal mondhatjuk, hogy a képviselőket igen laza szálak fűzik a képviseltekhez. Ennek több oka is lehet, melyek közül említést érdemel, hogy a fiatalság körében a politikával szemben nagyfokú hozzá nem értés és bizalmatlanság tapasztalható, hisz ilyenfajta „alapállásból” átláthatatlan és értelmetlen munkának tűnhet a diákoldal tevékenysége. Továbbá figyelembe kell venni az oktatásügy terén megvalósult decentralizációt is, mely egyes diákokat arra ösztönözhet, hogy helyi és ne országos szinten próbáljanak meg véleményt nyilvánítani. Esetenként azt is tapasztalhatják, hogy kezdeményezések nem jutnak el a képviselőkhöz.

A passzivitás, illetve érdektelenség egy technikai okra, az időhiányra is visszavezethető. Ez a probléma egyébként az OKPT egész működésére rányomja bélyegét: rendszeresen előfordul, hogy a tanács tagjai csak egy-két héttel az ülés előtt kapják kézhez a meg tárgyalandó dokumentumokat – márpedig ennyi idő alatt lehetetlen a tagszervezetek bevonásával kialakítani valamilyen közös álláspontot. A fenti nehézségek következtében a diákoldalhoz kapcsolódó szervezetek sok esetben túl későn, vagy csak utólag értesülnek az őket érintő témákról, és könnyen kialakulhat bennük az a benyomás, hogy véleményükre senki sem kíváncsi, illetve hogy az érdekegyeztetés valójában nem is működik. A vélemények áramlását nehezítő technikai problémákat még hosszasan sorolhatnánk, gondot jelent például, hogy a diákoldalnak nincs külön irodája, nincs egy olyan újság, amely minden diákhoz eljuthat, és amely nem száraz, jogi nyelven, hanem a diákok nyelvén szól az olvasókhöz. Az OKPT megfelelő működését az is nehezíti, hogy ez a testület, miként erről már szó esett, elsősorban véleményező szerepet játszik, s ugyanakkor a javaslattevő funkció háttérbe szorul.

Összegzésképpen magállapítható, hogy a diákság, a diákok nevében fellépő szervezetek és a diákszervezetek országos szintű képviselőit ellátók között sok tekintetben szakadék tátong, melynek áthidalása nem könnyű feladat. Ilyen körülmények között nem csoda, ha az OKPT keretein belül a diákok érdekeinek képviselője lényegében csak a diákjogok érvényre juttatására korlátozódik.⁴

Domokos Tamás

Diákönkormányzati paradoxonok Veszprémben

1994-96 között diákönkormányzati, diákjogi kutatásokat végeztem veszprémi középiskolákban, valamint ifjúsági érdekvégyesítési kutatásokat folytattam a város 18-29 éves korosztályában. A kutatások egyik eredménye a diákönkormányzatok intézményéhez kötődő paradoxonok feltárása volt.

Az iskola világában a három hatalmi ág nem különül el egymástól. Elméletileg – korlátozottan ugyan, de megosztott a nevelőtestület és a diákönkormányzat között a „törvényhozói” hatalom, a gyakorlatban ez azonban nem érvényesül. Annak, hogy a jogszabályok által biztosított demokratikus elvek maradéktalanul érvényesülhessenek az iskolákban a legfőbb letéteményese a jól működő diákönkormányzat. Ilyen azonban Veszprémben nincs.

Kitöltetlen keret a diákönkormányzat intézménye. Ez köszönhető annak, hogy a diákok „nem úgy működnek” mint a diákönkormányzatok. Alapvetően csak a szükséges minimális kötöttségeket fogadják el – életkorukból adódóan –, s mivel a diákönkor-

⁴ A jelen helyzetet még fonákabbá teszi az a körülmény, hogy létezik egy másik miniszteri tanácsadó testület, az Országos Diákjogi Tanács, amely speciálisan diákjogokkal foglalkozik. A diákoldal és e testület vezetősége között átfedés van. Elképzelhető, hogy a jövőben a diákjogok problémája kizárólag a Diákügyi Tanács hatáskörébe kerül, és a KT diákoldalának új témák képviselőit is fel kell készülnie a jövőben.